

Wonen met een ander thuis

Verschuivende visies op pleegzorg in Nederland 1970-1990

Bachelorscriptie Geschiedenis

Auteur: Thomas Caris
Studentnummer: S4339568
Begeleider: Prof. dr. Jan Hein Furnée
Datum: 15-06-2016

Inhoudsopgave

Inleiding	3
Hoofdstuk 1: Veranderingen binnen jeugdzorg, 1945-1970	5
Hoofdstuk 2: Pleegzorg in de marge, 1970-1980	8
<i>Institutionele ontwikkeling van pleegzorg in de jaren zeventig</i>	8
<i>Visies op de redenen voor uithuisplaatsing</i>	10
<i>Visies op de ideale pleegouders</i>	11
<i>Visies op het contact met de natuurlijke familie</i>	12
<i>Visies op de begeleiding van het pleeggezin</i>	13
Hoofdstuk 3: De definitieve erkenning van pleegzorg, 1980-1990	15
<i>Institutionele ontwikkeling van pleegzorg in de jaren tachtig</i>	15
<i>Visies op de redenen voor uithuisplaatsing</i>	16
<i>Visies op de ideale pleegouders</i>	18
<i>Visies op het contact met de natuurlijke familie</i>	19
<i>Visies op de begeleiding van het pleeggezin</i>	21
Conclusie	23
Bibliografie	24

Inleiding

Op 1 januari 2014 woonden er in Nederland circa 18.000 kinderen in een pleeggezin.¹ De *Wet op Jeugdhulpverlening* (1989) definieert een pleeggezin als 'een gezin van anderen dan de ouders of stiefouders van een jeugdige waarin de jeugdige wordt verzorgd en opgevoed.'² Van pleegzorg is sprake wanneer een kind niet meer thuis kan wonen en het opgevangen wordt in een pleeggezin. Recentelijk is pleegzorg vrij negatief in het nieuws geweest. Een commissie onder leiding van hoogleraar maatschappelijke opvoedingsvraagstukken Micha de Winter heeft in 2015 in opdracht van het kabinet onderzoek gedaan naar geweld in de naoorlogse jeugdzorg.³ De commissie concludeerde dat kinderen in pleeggezinnen vaak als knecht werden gebruikt en achtergesteld werden bij biologische kinderen. Een grootschalig onderzoek zou de komende jaren moeten gaan plaatsvinden.

Jaarlijks neemt het aantal pleegkinderen flink toe; in 2000 verbleven namelijk nog maar 8000 kinderen in pleeggezinnen. Pleegzorg gaat dus een steeds belangrijker rol spelen binnen de Nederlandse jeugdhulpverlening. Deze groei werd in de jaren tachtig in gang gezet met de regeringsnota *Pleegzorg in Perspectief* (1983) en de *Wet op Jeugdhulpverlening* (1989). Dankzij deze overheidsdocumenten verkreeg pleegzorg haar huidige wettelijke kader. Ondanks de flinke groei van de laatste decennia kent pleegzorg een lange traditie in Nederland. Het zorgen voor andermans kinderen is een verschijnsel dat ook vóór de relatief recente institutionalisering van pleegzorg een rol speelde in de Nederlandse samenleving. Ook al kwam het woord 'pleegzorg' in de huidige betekenis niet voor, mensen hebben de afgelopen eeuwen voortdurend naar regels gezocht om de verhouding tussen deze 'pleegkinderen' en zorgdragende volwassenen te regelen.⁴ Vanaf 1500 werden kinderen uit plaatsgebrek bij weeshuizen al ondergebracht in pleeggezinnen. Rond 1800 kwam het idee opzetten om meer aandacht te besteden aan de verzorging van de kinderen. Tussen 1850 en 1950 ging de Nederlandse overheid zich dan ook steeds meer bemoeien met thema's als de opvoeding en gezinshulp. Mede door de industrialisatie van de late negentiende eeuw ontstond de sociale kwestie waardoor de overheid zich genoodzaakt zag om het lot van de (arbeiders)kinderen te verbeteren. In deze periode kwamen zowel de jeugdbescherming als uiteindelijk ook de jeugdhulpverlening tot stand. Pleegzorg zou in de tweede helft van de twintigste eeuw deel uit gaan maken van deze jeugdhulpverlening.

In het wetenschappelijk onderzoek naar de geschiedenis van pleegzorg blijft het stil onder de historici. Hoewel er inmiddels wel enkele historische studies zijn verschenen over verwante thema's zoals de gezinshulp⁵ en de onmaatschappelijkheidsbestrijding⁶, ontbreekt er een studie naar de geschiedenis van pleegzorg in Nederland. Ook in de internationale historiografie zijn er tot op heden geen studies over pleegzorg verschenen. Er is dus sprake van een flinke lacune in de historiografie. Met deze scriptie zal dan ook een eerste stap worden gezet om deze lacune op te vullen. De wetenschappelijke studies die we wél hebben over pleegzorg zijn afkomstig van sociale wetenschappers. Deze werken bestaan voornamelijk uit onderzoeken met bijbehorende indicaties voor een beter functioneren van pleegzorg. Vaak vormt een korte historische schets de inleiding.

Hoewel de meeste van deze sociale wetenschappers een vrij institutionele en beknopte geschiedenis schrijven, vormt het boek *Pleegzorg* onder redactie van Herman Baartman en Tjalling

---

1 Pleegzorg Nederland, 'Factsheet pleegzorg 2014'

<https://www.pleegzorg.nl/media/uploads/pers_pagina/2014_factsheet_pleegzorg.pdf> [geraadpleegd op 4-4-2016].

2 Raad van State, 'Wet van 8 augustus 1989, houdende regelen ten aanzien van de jeugdhulpverlening'

<http://njl.nl/nl/Jeugdzorg_Wet-op-de-jeugdhulpverlening_1989.pdf> [geraadpleegd op 4-4-2016].

3 Ingmar Vriesema, 'Het pleegkind was het 'slechte kind'', *NRC Handelsblad* (17 mei 2016), 5.

4 Herman Baartman en Tjalling Zandberg, *Pleegzorg* (Groningen, 1997), 14-22.

5 Eva Vriend, *De helpende hand* (Amsterdam, 2016).

6 Adrienne Dercksen en Loes Verplanke, *Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland 1914-1970* (Utrecht, 1987).

Zandberg hierop een uitzondering.⁷ Baartman was van 1988 tot 2005 hoogleraar Preventie en Hulpverlening inzake kindermishandeling aan de Vrije Universiteit van Amsterdam. Zandberg was dertig jaar lang werkzaam op de afdeling Orthopedagogiek aan de Rijksuniversiteit Groningen. *Pleegzorg* is een informatief boek waarin aan alle verschillende aspecten van pleegzorg aandacht wordt besteed. In de 'Ter geleide' stellen de auteurs dat er in Nederland nauwelijks informatieve literatuur beschikbaar is waarin pleegzorg vanuit verschillende invalshoeken op een samenhangende manier wordt beschreven.⁸ Een van de behandelde aspecten is een historische ontwikkeling: het eerste hoofdstuk beschrijft de geschiedenis van pleegzorg in Nederland vanaf de middeleeuwen tot en met de jaren negentig. Dit hoofdstuk is geschreven door journalist Jan van Lieshout, voormalig hoofdredacteur van pleegzorgtijdschrift *Mobiel* en zelf al meer dan veertig jaar pleegvader.

Van Lieshout schrijft een institutionele geschiedenis van pleegzorg in de context van de veranderingen van de jeugdhulpverlening. In het laatste deel van zijn verhaal zet hij uiteen dat de jaren tachtig een enorm belangrijke periode is geweest voor de pleegzorg.⁹ In de jaren tachtig werd de pleegzorg namelijk voor het eerst officieel erkend door de overheid. Ze verkreeg haar wettelijke kader en begon zich duidelijker te profileren. Door de beperkte omvang van de geschiedenis die Van Lieshout schrijft blijven er een paar belangrijke vragen onbesproken. Er zijn namelijk enkele aspecten van pleegzorg, waarover in de jaren zeventig en tachtig hevig debat werd gevoerd, die nagenoeg niet aan bod komen bij Van Lieshout. Hierbij moeten we denken aan zaken als redenen voor uithuisplaatsing en voorwaarden die aan pleeggezinnen werden gesteld. De antwoorden die auteurs in de jaren zeventig en tachtig formuleerden op deze vragen kunnen ons veel leren over de desbetreffende periodes. De bij Van Lieshout missende debatpunten zullen in deze scriptie centraal staan. Naast de jaren tachtig zullen ook de jaren zeventig centraal komen te staan in deze scriptie. Het bijzondere van de jaren tachtig kunnen we immers het best achterhalen door het te vergelijken met het decennium dat eraan voorafging.

De hoofdvraag van deze scriptie luidt dan ook als volgt: 'Hoe ontwikkelden de visies op pleegzorg zich in de institutionele en maatschappelijke context van de jaren zeventig en tachtig?' De literatuur die er over pleegzorg bestaat in de sociale wetenschappen zal worden aangevuld met de nodige historische context. Aan de hand van historische bronnen, zoals wetten, eindrapporten van werkgroepen en de belangrijkste sociaalwetenschappelijke studies, zullen de jaren zeventig en tachtig met elkaar worden vergeleken. Op deze manier zal een geschiedenis van pleegzorg tot stand komen vanaf het einde van de Tweede Wereldoorlog tot ongeveer 1990, waarbij de jaren zeventig en tachtig centraal staan. De jaren 1945-1970 zullen fungeren als een soort aanloop, noodzakelijk om de positie van pleegzorg binnen jeugdzorg van de latere jaren te kunnen verklaren. Eventuele verschillen tussen de informatie uit de sociale literatuur en de bronnen zullen hierbij uiteraard worden uitgelicht.

Elk van de drie hoofdstukken zal beginnen met een overzichtelijke schets van de historische ontwikkeling van pleegzorg in de desbetreffende periode. Hierbij zullen de belangrijkste wetten en institutionele veranderingen worden besproken. Ook zal in dit gedeelte een sociale historische context worden geschetst. Deze sociale context is immers cruciaal om de veranderingen te verklaren. Hierbij wordt ook aandacht geschonken aan een thema als onmaatschappelijkheid. Het eerste hoofdstuk, over de periode 1945-1970, zal slechts een institutionele ontwikkeling en sociale context bieden. Dit in verband met gebrek aan bronnen uit deze periode en de beperkte omvang van de scriptie. Zowel het tweede en derde hoofdstuk, over de periodes 1970-1980 en 1980-1990, bevatten naast de institutionele ontwikkeling ook vier debatpunten. Bij het eerste debatpunt wordt gekeken naar de redenen van uithuisplaatsing. Vervolgens komen achtereenvolgens het ideale pleeggezin, het contact met de natuurlijke ouders, en de begeleiding van het pleeggezin aan bod. We zullen zien dat er over deze punten flinke meningsverschillen bestonden tussen de diverse auteurs.

---

7 Baartman, *Pleegzorg*.

8 Ibidem, 5.

9 Ibidem, 42-51.

Hoofdstuk 1: Veranderingen binnen jeugdzorg, 1945-1970

Na de verwoestende Tweede Wereldoorlog ging de overheid een grotere rol spelen in de samenleving. Onder de rooms-rode kabinetten van PvdA'er Willem Drees werd de sociale zekerheid flink uitgebouwd. Het aantal kinderen dat gesubsidieerd werd door de overheid steeg tussen 1945 en 1950 van 13.000 naar 19.000.¹⁰ Het overheidsbeleid ten aanzien van deze kinderen was gebaseerd op de *Kinderbeginselenwet* van 1905, waarin stond dat voogdijkinderen onder de zorg van particuliere instellingen vielen, die daarvoor subsidie kregen.¹¹ De meeste kinderen die niet meer thuis konden wonen werden na de Tweede Wereldoorlog in inrichtingen en tehuizen geplaatst, en niet in pleeggezinnen. In deze periode was men er namelijk van overtuigd dat de kinderen het best geholpen konden worden door beroepsopvoeders. Pleegzorg was een vrijwillige vorm van hulpverlening en paste niet binnen dit paradigma. In de gehele jeugdzorg was deze transitie naar professionele zorg zichtbaar. Overheid en instellingen gingen in grote mate af op advies van wetenschappers en deskundigen. Hulp aan kinderen verschoof meer in de richting van therapeutische en medische modellen.¹²

Door deze professionalisering van maatschappelijk werk moest vrijwillige hulpverlening zoals de pleegzorg inboeten aan status. Pleegzorg werd niet echt serieus genomen in de jaren direct na de Tweede Wereldoorlog. Pleegouders werden ook 'slechts' gezien als tijdelijke vervanging van de natuurlijke ouders en niet als volwaardig onderdeel van de hulpverlening. In 1950 werd dan ook de Nederlandse Vereniging voor Pleeggezinnen opgericht. Het doel van deze vereniging was om pleegouders een sterkere positie te geven. Ook juridisch gezien hadden de pleegouders een zwakke positie; wanneer de echte ouders op het toneel verschenen moesten de pleegouders het kind weer afstaan.

Er zit echter ook een andere kant aan dit verhaal. Vanuit verschillende kanten werd kritiek geuit op de gang van zaken in de jeugdhulpverlening van de jaren vijftig. Zo kwam de Nederlandse Federatie voor Kinderbescherming in 1957 met kritiek op de opvoeding van kinderen in inrichtingen.¹³ In inrichtingen zou te weinig aandacht worden besteed aan de individuele wensen van de kinderen. Vijf jaar eerder was er ook al een rapport verschenen onder leiding van professor Koekebakker waarin scherpe kritiek werd geuit op de werkwijze van de tehuizen.¹⁴ Ook hier was het belangrijkste kritiekpunt het gebrek aan individuele zorg voor de kinderen. De tehuizen zouden geen rekening houden met de leeftijden, achtergrond of behoeften van de kinderen.

Naast deze kritiek kwam er in deze periode ook meer aandacht voor de morele waarden van het traditionele gezin. Er werd gesproken over het belang van een 'warm gezin'. Pleeggezinnen waren natuurlijk hét voorbeeld van het ideale gezin waar kinderen met liefde konden opgroeien. Hier zien we dus weer het reeds besproken idee van de onmaatschappelijkheid: een tegenstelling tussen aan de ene kant het gezin dat faalt en aan de andere kant het ideale pleeggezin. Er heerste een overtuiging dat ouders in staat zou moeten zijn om op een fatsoenlijke manier voor hun kinderen te zorgen. Uithuisplaatsing van een of meerdere kinderen werd dus gezien als falen van de natuurlijke ouders. In deze periode was dus ook weinig tot geen contact tussen pleeggezinnen en de ouders van de kinderen; de ouders werden immers 'gestraft' voor hun falen. Noemenswaardig is verder ook dat er in de jaren vijftig nauwelijks sprake was van begeleiding van pleeggezinnen. Van pleegouders werd immers verwacht dat ze 'gewoon' ouders waren en hierdoor werd voorbereiding of begeleiding

---

10 Ibidem, 23.

11 Nelleke Bakker, Jan Noordman en Marjoke Rietveld-van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland: idee en praktijk, 1500-2000* (Assen, 2010), 464.

12 Cornelius Tilanus, 'Jeugdzorg in historisch perspectief', in: Jozef Hermanns e.a. (red), *Handboek jeugdzorg*, 2 dln (Houten, 2005), I: 31.

13 Baartman, *Pleegzorg*, 24.

14 Tilanus, 'Jeugdzorg', 31.

niet nodig geacht. Er kan dus geconcludeerd worden dat er in de jaren vijftig al een stroming waarneembaar was tegen de ondergeschoven positie van pleegzorg binnen jeugdzorg. In de jaren zestig zou deze stroming zich steeds sterker gaan manifesteren.

Vanaf 1960 ontstonden er nieuwe visies op jeugdzorg.¹⁵ In de jaren zestig leidde de kritiek op het plaatsingsbeleid dan ook werkelijk tot veranderingen binnen jeugdzorg. Omdat er vooral veel kritiek was op de werkwijze van de tehuizen en inrichtingen moesten deze het ontgelden. Het aantal tehuizen nam flink af en de leefgroepen werden kleiner. Er kwam meer aandacht voor de individuele zorgbehoefte van het kind. Belangrijk werd het idee dat een kind primair behoefte heeft aan liefde en affectie. Een institutie kon aan deze behoefte niet genoeg voldoen. Er werd gepleit voor een meer emotioneel gebonden en persoonlijke hulpverlening. Ook werd het fenomeen 'family work' geïntroduceerd, waarbij een deskundige een tijd bij een probleemgezin blijft om te observeren en te helpen. Hieruit blijkt dat er niet langer enkel aandacht werd besteed aan het kind, maar dat ook de ouders betrokken werden bij de hulpverlening. Het gezin kwam centraal te staan. Gevolg van de nieuwe focus op het gezin in plaats van de institutie leidde logischerwijs ook tot een hogere status van pleegzorg.

Pleeggezinnen wonnen in de jaren zestig flink aan erkenning.¹⁶ Een pleeggezin werd gezien als een goed alternatief als het in het ouderlijk huis even niet lekker liep. De eigen ouders van de pleegkinderen kregen langzaamaan een ander etiket opgeplakt. Niet langer werden ze enkel gezien als falende en mislukte ouders. Ook kwam er meer aandacht voor preventie en dialoog. Pleegzorg was niet langer vervanging van de ouders, zoals in de jaren vijftig, maar werd een gewaardeerde aanvullende hulp in de zorgverlening. Dit laat zich ook illustreren door de cijfers; eind jaren zestig verbleef 60% van de voogdij-pupillen in een pleeggezin. De groei in de jaren zestig was groter geweest dan die van de voorgaande vijftig jaar. In 1965 werd de *Algemene Bijstandswet* ingevoerd waardoor er voor het eerst een fatsoenlijk financieel vangnet kwam voor pleegzorg. Uitspraken voor pleegzorg werden vanaf deze wet gekoppeld aan de werkelijke levensbehoeften. In 1968 werd aanzet gegeven tot de oprichting van de Centrales voor Pleegzorg. Doel van deze centrales was een betere werving, selectie en voorbereiding van pleegouders tot stand brengen.¹⁷ Concluderend kan dus worden vastgesteld dat pleegzorg in de jaren zestig een gewaardeerd en veelgebruikt onderdeel van de jeugdhulpverlening werd.

Onmaatschappelijkheidsbestrijding was een thema dat voor zowel de tehuizen als de pleegzorg een rol zou spelen in de periode 1945-1970.¹⁸ In deze periode werd onmaatschappelijkheid namelijk als groot gevaar gezien voor het herstel van de maatschappij. Een onmaatschappelijk gezin was een gezin dat zich niet aanpaste aan de normen en waarden van de meerderheid van de bevolking. Deze gezinnen moesten buiten de maatschappij een systematische heropvoeding krijgen. In de jaren vijftig werden zogenaamde gezinsoorden gesticht waar de probleemgezinnen 'heropgevoed' moesten worden met behulp van professionals.¹⁹ Het idee heerste dat de kinderen nog te 'redden' waren, terwijl de ouders dit meestal niet meer waren. De hulp aan deze kinderen moest bestaan uit het corrigeren van het gedrag en het compenseren van datgene wat de kinderen thuis misten. Tussen 1955 en 1965 beleefde de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland haar bloeiperiode.

Vanaf halverwege de jaren zestig begon het geloof in de heropvoeding te wankelen. Een reden hiervoor was dat in plaats van het gezin, juist de samenleving steeds meer als oorzaak voor de problemen werd gezien. De dalende populariteit van de onmaatschappelijkheidsbestrijding werd ook aangemoedigd door verschillende wetenschappers, met in het bijzonder socioloog Milikowski. In zijn proefschrift *Sociale aanpassing, niet-aanpassing, onmaatschappelijkheid: tevens een*

---

15 Ibidem, 32-33.

16 Baartman, *Pleegzorg*, 28-31.

17 Luk Robbroeckx en Petra Bastiaensen, *Feit en f(r)ictie in de pleegzorg* (Houten, 2001), 29.

18 Dercksen, *Geschiedenis*, 7.

19 Ibidem, 99-101.

bijdrage tot discussie over probleemgezinnen gaf hij in 1961 al flinke kritiek op het toenmalige sociale beleid.²⁰ Milikowski betoogde in dit werk dat het voor de ontwikkeling van de mensheid juist een voorwaarde is dat mensen zich 'niet-aanpassen'. Enkel door niet-aanpassing kan een persoon zijn situatie veranderen en kan er ontwikkeling plaatsvinden. In 1967 werd zijn proefschrift in een aangepaste editie uitgegeven onder de titel *Lof der onaangepastheid*.²¹ Dit boek werd zeer populair eind jaren zestig en moest in een paar jaar tijd diverse malen worden bijgedrukt vanwege de toenemende vraag.²² Rond 1970 werden onmaatschappelijke gezinnen niet langer beschouwd als een aparte groep die heropgevoed moest worden. In het volgende hoofdstuk zullen zien of het wegvallen van de onmaatschappelijkheidsbestrijding gevolgen heeft voor de ontwikkeling van de pleegzorg.

---

20 Philip Milikowski, *Sociale aanpassing, niet-aanpassing, onmaatschappelijkheid: tevens een bijdrage tot discussie over probleemgezinnen* (Arnhem, 1961), 232-243.

21 Philip Milikowski, *Lof der onaangepastheid* (Meppel, 1967).

22 Baartman, *Pleegzorg*, 31.

Hoofdstuk 2: Pleegzorg in de marge, 1970-1980

In de jaren zeventig zien we dat de tendens van de jaren zestig zich niet zou voortzetten. Pleegzorg kwam aan het begin van de jaren zeventig in de marge van de jeugdhulpverlening terecht. In dit hoofdstuk zal eerst een institutionele ontwikkeling van pleegzorg in de jaren zeventig worden beschreven, waarbij een verklaring zal worden gegeven voor de veranderende positie van de pleegzorg. Nadat de grote lijn is besproken, komen de vier debatpunten aan bod. Van deze debatpunten zal worden bekeken hoe de diverse auteurs van de bronnen van mening overeenkwamen dan wel verschilden.

Institutionele ontwikkeling van pleegzorg in de jaren zeventig

Zoals reeds besproken zou de jeugdhulpverlening vanaf de jaren zeventig niet langer in het teken staan van onmaatschappelijkheidsbestrijding. De ideeën van Milikowski uit de jaren zestig waren langzaamaan gemeengoed geworden. Het inzicht was gegroeid dat voortgaande emancipatie juist gebaat was bij zelfontplooiing, ook bij de jeugd. We zien deze paradigmawisseling ook terug in het beleid van de overheid. Zo kwam een in 1965 ingestelde staatscommissie in 1971 met haar eindrapport waarin de nadruk kwam te liggen op het bewaken van de rechten van het kind.²³ Voorheen lag de nadruk meer op het bestrijden van de onmaatschappelijkheid en het straffen van de ouders. Uit dit rapport bleek al duidelijk een ontwikkeling van kindbescherming naar hulpverlening.

Deze ontwikkeling zou zich doorzetten, gesteund door de grootse plannen van kabinet Den Uyl midden jaren zeventig.²⁴ Deze minister-president van de Partij van de Arbeid regeerde van 1973 tot 1977 en wilde met zijn kabinet zorgen voor meer gelijkheid in kennis, macht en inkomen. Den Uyl zag welzijn dan ook als de hoeksteen van de samenleving. Hij begon zijn regering met grote operaties voor onderwijs, welzijn en gezondheidszorg, maar moest de overheidstaken gedurende zijn termijn wijzigen vanwege de economische neergang na de oliecrisis van 1973. Er moest veel minder geld worden uitgegeven door de overheid, waardoor de grote plannen van Den Uyl slechts beloftes bleven. Diverse beleidsterreinen werden van het rijk overgedragen op provincie en gemeente. Den Uyl streefde ook naar interdepartementale samenwerking op verschillende gebieden, zo ook op het gebied van jeugdzorg. Dit zou uiteindelijk leiden tot diverse nota's en belangrijker nog, tot de oprichting van De Gemengde Interdepartementale Werkgroep Jeugdwelzijnsbeleid (GIWJ) in 1974.²⁵

De taakomschrijving van deze werkgroep luidde als volgt: adviseren over uitgangspunten en doelstellingen van de hulpverlening aan jeugdigen en over een daarop afgestemd samenhangend jeugdwelzijnsbeleid.²⁶ De GIWJ kwam in 1976 met haar eindrapport 'Jeugdwelzijn, op weg naar samenhangend beleid', waarin werd gesteld dat de overheid zou moeten streven naar gunstige omstandigheden voor het groeiproces van de jeugdigen.²⁷ Maatschappelijke participatie, zelfontplooiing, verantwoordelijkheid en ontwikkeling moesten centraal komen te staan binnen het nieuwe jeugdwelzijnsbeleid. Ook zou er veel meer aandacht moeten worden besteed aan preventie. Het eindrapport bevatte ook een aanbeveling voor een nieuwe manier van samenwerken tussen verschillende instanties. Voor een betere zorg werd het namelijk essentieel geacht om regionale netwerken te creëren waarbij de werkzaamheden goed op elkaar werden afgestemd. Er was een

---

23 Baartman, *Pleegzorg*, 32.

24 Jac Bosmans en Alexander van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland* (Amsterdam, 2011), 137-139.

25 Baartman, *Pleegzorg*, 39.

26 Tilanus, 'Jeugdzorg', 33.

27 Cornelius Tilanus, *Jeugdhulpverlening en de overheid* (Utrecht, 1990), 65-67.

radicale doorbraak nodig van de scheidsmuren tussen de diverse zorgsectoren.

De vooruitstrevende ideeën van de werkgroep werden vooralsnog niet gerealiseerd. Nadat in 1977 de vorming van het tweede kabinet-Den Uyl mislukte kwam er namelijk een regering van CDA en VVD. Er was sprake van een andere ideologische wind in Den Haag. De nieuwe regering, onder leiding van minister-president Dries van Agt, reageerde in 1978 op het rapport van de GIWJ. Deze reactie werd als teleurstellend ervaren door de ontwerpers van het rapport omdat de aanbevelingen niet zonder meer werden overgenomen.²⁸ De regering onderschreef vooral de noodzaak van harmonisatie van het jeugdbeleid, waarbij ze verwees naar de in 1978 ingestelde Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (IWRV). Deze werkgroep had als voornaamste taak om te adviseren bij de geplande harmonisering van het nieuwe beleid. Ondanks de grote vernieuwingsplannen voor de jeugdzorg in de jaren zeventig zou het nog tot begin jaren tachtig duren voor er werkelijk veranderingen kwamen.

Hoewel pleegzorg een veelgebruikt onderdeel was van de jeugdhulpverlening in de jaren zestig, verdween ze gedurende de jaren zeventig enigszins in de marge. Deze marginalisering valt vooral te verklaren door de veranderende positie van de tehuizen. In het vorige hoofdstuk kon worden vastgesteld dat pleegzorg in de jaren zestig flink aan status had gewonnen ten opzichte van de bekritiseerde tehuizen. Er was sprake van een heuse leegloop in de tehuizen. Begin jaren zeventig zien we echter dat de tehuizen flink veranderd werden; ze kregen namelijk een 'pleegzorggezicht'.²⁹ Hiermee wordt bedoeld dat tehuizen bij hun behandelingen het gezinsmodel volgden. Mede door toedoen van het eerste wetenschappelijke onderzoek naar pleegzorg kwam de nadruk steeds meer te liggen op het gezin. Er kwamen gespecialiseerde gezinsverzorger die met allerlei nieuwe wetenschappelijk onderbouwde theorieën kwamen over gezinshulp. Het waren vooral de tehuizen en inrichtingen die werden gebruikt om deze nieuwe methodes toe te passen. Een verbinding met de pleegzorg werd (nog) niet gemaakt. Pleegzorg werd dus door de tehuizen met hun nieuwe wetenschappelijke methodes weer in de marge gedrongen waar het in de jaren zestig uit was gekropen. Een parallel kan worden getrokken met de reeds besproken jaren vijftig, toen pleegzorg ook al niet serieus werd beschouwd als partner in de hulpverlening.

Naast de veranderende tehuizen zorgde ook de hernieuwde aandacht voor het oorspronkelijke gezin³⁰ ervoor dat pleegzorg in de verdrukking kwam. De natuurlijke ouders gingen een steeds grotere rol spelen, vaak tot ergernis van de pleegouders. De relatie met de maatschappelijk werker werd vaak ook meer gespannen, omdat juist deze maatschappelijk werker meer rekening ging houden met de belangen van de ouders van het pleegkind. De pleegouders werden gezien als vrijwilligers en hadden zodoende een lage status in de hulpverlening. Nog altijd kregen ze nauwelijks fatsoenlijke ondersteuning bij hun opvangwerkzaamheden.

Tussen 1970 en 1980 nam het aantal kinderen dat uit huis werd geplaatst drastisch af met meer dan 50%, dit zou mede kunnen komen door het ontbreken van de onmaatschappelijkheidsbestrijding vanaf de jaren zeventig. Het waren de tehuizen die het grootste verlies aan plaatsen kenden. Hoewel ook het aantal kinderen in pleeggezinnen afnam, was deze afname in verhouding met de tehuizen vrij klein. Het aantal kinderen in tehuizen was in 1970 nog zes keer zo groot als in pleeggezinnen, in 1980 was die verhouding minder dan drie tegen één.³¹ Hoewel de instellingen er alles aan deden om een gezinsvorm na te bootsen, verloren zij in de periode 1970-1980 méér plaatsen dan de pleegzorg. Dit had vooral een economische reden: tegen de achtergrond van de overheidsbezuinigingen van kabinet Van Agt zien we eind jaren zeventig een plotselinge omslag in de positie van de pleegzorg. Vrijwillige hulpverlening zoals pleegzorg was immers een goedkoper alternatief voor de tehuizen. In de voorgaande decennia was de voorkeur voor enerzijds tehuizen of anderzijds pleegzorg vooral gebaseerd op ideologie. Eind jaren zeventig

---

28 Tilanus, *Jeugdhulpverlening*, 67.

29 Baartman, *Pleegzorg*, 33-34.

30 Ibidem, 34.

31 Ibidem, 41-42.

zien we dat ook economische redenen een rol gaan spelen bij de keuze voor een bepaalde hulpverleningsvorm. Concluderend kan worden vastgesteld dat pleegzorg aan het eind van de jaren zeventig uit de marge was gekropen en klaar was om definitief als volwaardige hulpverleningsvorm erkend te worden. Nu zullen we gaan kijken welke visies uit de historische bronnen van de jaren zeventig naar voren kwamen.

Visies op de redenen voor uithuisplaatsing

De redenen van plaatsing in een bepaalde periode kunnen ons veel leren over wat de betrokken instanties in die tijd als problematisch ervoeren. De bestudeerde bronnen in dit hoofdstuk zijn voornamelijk in de jaren zeventig geschreven boeken van sociale wetenschappers. Hoe werd een kind een pleegkind? In het debat over de redenen voor uithuisplaatsing van een kind bestond er een belangrijk punt van consensus tussen de auteurs: bij geen van hen werd onmaatschappelijkheid gegeven als reden voor uithuisplaatsing. We zien dus dat de bronnen het in hoofdstuk 1 geschetste beeld van de onmaatschappelijkheidsbestrijding bevestigen: vanaf de jaren zeventig zouden onmaatschappelijke gezinnen niet langer gezien worden als gezinnen die heropgevoed moesten worden. Zo beweert drs. Antonia Maria Weterings in het eerste hoofdstuk van haar boek *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin*³² dat in de West-Europese samenleving het idee heerste dat ieder individu belangrijk is. Ze stelt dat het accepteren van de eigenheid of het anders-zijn van de ander hiermee samenhangt.³³ Ook psycholoog Maximilianus van Spanje rept niet over onmaatschappelijkheid in zijn *Kind en pleeggezin: gedachten en beschouwingen*.³⁴ Hoewel dit werk al in 1968 verscheen, is deze bron toch bij de periode 1970-1980 getrokken omdat dit boek lange tijd het enige handboek voor hulpverleners was over pleegzorg.³⁵

Deze 'specialisten' van de jaren zeventig spraken dus niet over onmaatschappelijkheid als reden voor uithuisplaatsing. Maar wat zagen zij dan wel als belangrijkste oorzaken voor het uit huis plaatsen van een kind? Mr. Bartels noemt naast het onvermogen van de ouders ook emotionele of ontwikkelingsstoornissen bij het kind zelf.³⁶ Hij is de enige behandelde auteur die het kind zelf als reden voor uithuisplaatsing noemt. Wanneer Van Spanje spreekt over redenen van uithuisplaatsing benoemt hij namelijk slechts ziekte of dood van de ouders. Buiten deze korte vermelding gaat hij niet in op redenen van uithuisplaatsing. Antonia Weterings, toenmalig medewerker van de vakgroep Sociale Pedagogiek aan de Rijksuniversiteit van Leiden, doet dit wel uitvoerig. Volgens haar grijpt 'de samenleving' met het uit huis plaatsen van een kind in in een opvoedingssituatie.³⁷ Ze spreekt echter over 'de samenleving', zonder dit verder te specificeren. De reden voor dit ingrijpen is volgens haar het onvermogen van de natuurlijke ouders om het kind op te voeden. Hierbij ligt de nadruk sterk op het belang van de ontwikkeling van het kind. Weterings stelt immers meerdere malen dat een kind uit huis moet worden geplaatst omdat het natuurlijke gezin de ontwikkelingsmogelijkheden van het kind onvoldoende garandeert.³⁸ Ze betoogt verder dat de maatregel vooral bedoeld is voor het kind, om te voorkomen dat het nog verder bedreigd wordt in zijn ontwikkeling. Weterings stelt de ontwikkeling van het kind centraal in haar werk. Dit valt te verklaren doordat haar boek verslag doet van het Pleeggezin-onderzoek II, een onderzoek in de voogdijsector dat werd uitgevoerd tussen 1973 en 1977. Tijdens dit onderzoek werd gekeken naar

---

32 Antonia Maria Weterings, *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin* (Groningen, 1977).

33 Weterings, *Het pleeggezin*, 6.

34 Maximilianus van Spanje, *Kind en pleeggezin: gedachten en beschouwingen* (Arnhem, 1968).

35 Han Bartels (red.), *Pleegkinderen, pleegouders, pleeggezinnen* (Amersfoort, 1979), 5.

36 Bartels, *Pleegkinderen*, 22.

37 Weterings, *Het pleeggezin*, 1.

38 Ibidem, 1-2.

de relatieontwikkeling van voogdijpupillen die in een pleeggezin zijn geplaatst. Aanleiding voor het onderzoek was het feit dat er zich vele moeilijkheden voordeden in de pleeggezinnen en dat plaatsingen onverhoopt werden afgebroken.³⁹

Naast het werk van Weterings geeft ook de in 1979 verschenen bundel *Pleegkinderen, pleegouders, pleeggezinnen* informatie over redenen voor uithuisplaatsing. De bundel is samengesteld door mr. Han Bartels. In de inleiding van zijn vierde hoofdstuk vraagt hij zich af hoe een kind een pleegkind wordt.⁴⁰ Zoals reeds benoemd zien we bij Bartels voor het eerst dat niet alleen de ouders, maar ook het kind zelf de oorzaak kan zijn van uithuisplaatsing. In de teksten van Van Spanje en Weterings werd de oorzaak voor uithuisplaatsing enkel bij het uitvallen of falen van de ouders gelegd. Bartels stelt dat er drie categorieën te onderscheiden zijn: de eerste categorie bestaat uit kinderen uit de kinderbescherming, de tweede uit wezen en de laatste categorie uit kinderen met emotionele of ontwikkelingsstoornissen die niet in hun eigen milieu behandeld kunnen worden. In de bijdrage aan de bundel door kinderrechtters J.E. Doek en S. Slagter wordt het juridisch kader voor pleeggezinsplaatsingen geschetst. Doek en Slagter leggen het onderscheid tussen ontzetting en ontheffing van de ouderlijke macht uit. Ontzetting is de meest heftige variant en wordt gebruikt bij misbruik van het ouderlijk gezag of grove verwaarlozing van de plicht tot onderhoud en opvoeding.⁴¹ Ontheffing van de ouderlijke macht heeft als verschil met ontzetting dat de ouders hierbij geen verwijtbaar gedrag kan worden verweten. Hoewel ouders die ontheft worden onmachtig bleken om het kind op te voeden, kan deze oorzaak ook liggen in de moeilijke opvoedbaarheid van het kind. Een punt van consensus dat in alle bronnen terugkomt is echter wel de onvoldoende bekwaamheid van de natuurlijke ouders om het kind op te voeden.

Visies op de ideale pleegouders

Uit de vorige deelvraag is gebleken welke thuissituaties als dermate problematisch werden beschouwd dat uithuisplaatsing noodzakelijk werd geacht. Het tegenovergestelde van de thuissituatie moest geboden worden in het pleeggezin. Over de voorwaarden waaraan pleeggezinnen moesten voldoen bestond een flink debat tussen de auteurs van de jaren zeventig. Vooral de meningen van Weterings en Van Spanje waren compleet tegengesteld aan elkaar. Hoewel ze beiden de ontwikkeling van het kind als de kerntaak van de pleegouders zien, verschilden ze van mening over de manier waarop die ontwikkeling het best tot stand kon komen. Waar Weterings pleitte voor warmte en liefde, wees Van Spanje juist op het belang van een noodzakelijke afstand tussen pleegouder en pleegkind. Hoe onderbouwden beide auteurs hun standpunt?

Weterings heeft het in haar boek vooral over het creëren van een nieuwe situatie waarin de opvoeding van het kind weer mogelijk wordt. Volgens haar kan deze situatie gecreëerd worden als de pleegouders bestaansgarant zijn voor het kind.⁴² De pleegouders moeten de dagelijkse verzorging en opvoeding van het kind op zich nemen. Verder moeten zij het kind naar de volwassenheid leiden. Pleegkinderen moeten zich veilig kunnen voelen in de nieuwe situatie. Het gevoel van veiligheid is volgens Weterings namelijk de basisvoorwaarde voor ontplooiing. Pleegouders kunnen het kind veiligheid geven door deze structuren aan te bieden. Het pleegkind moet weten waar het aan toe is. Bij Weterings valt op dat ze veel aandacht besteedt aan het idee van ontplooiing en volwassenwording van het kind. Hier komt weer dat reeds benoemde idee uit de jaren zeventig naar voren dat iedereen recht heeft op een eigen unieke ontplooiing. Weterings heeft het niet over specifieke eisen of voorwaarden voor de pleegouders, maar vooral over opvoedingseisen om de ontwikkeling van het kind te garanderen.

---

39 Weterings, *Het pleeggezin*, 2.

40 Bartels, *Pleegkinderen*, 22.

41 Ibidem, 23.

42 Weterings, *Het pleeggezin*, 15-16.

Van Spanje schrijft uitgebreider dan Weterings over de rol die pleegouders zouden moeten innemen. Zo stelt hij dat pleegouders duidelijk moeten laten blijken dat zij als pleegouders een andere positie innemen ten opzichte van het kind dan de natuurlijke ouders. Pleegouders mogen zich niet opstellen als 'eigen' ouders van het kind omdat ze daarmee de werkelijkheid geweld aan doen. Pleegouders moeten een noodzakelijke distantie hebben ten opzichte van het kind.⁴³ Van Spanje vindt het onverstandig dat pleegouders bij een plaatsing meteen hard van stapel lopen. Hij benoemt de wens van de pleegouders om het kind snel dichterbij te trekken juist als het begin van het einde. Deze extra aandacht voor het pleegkind gaat vaak ten koste van de eigen kinderen van het pleeggezin en leidt tot scheve verhoudingen.⁴⁴ Van Spanje ziet de relatie tussen pleegouders en kind vooral als een werkrelatie, die weer afgebroken kan worden omdat een plaatsing als tijdelijk bedoeld is. Pleegouders zijn in de eerste plaats werkers, die vooral socialisering van het kind tot taak hebben.

Naast de werken van Weterings en Van Spanje wordt ook in de reeds benoemde bundel *Pleeggezin, pleegouders, pleeggezinnen* ingegaan op de diverse soorten pleeggezinnen. De artikelen maken vooral het onderscheid tussen een 'gewoon' pleeggezin en een therapeutisch pleeggezin. Het therapeutische pleeggezin is een gezin waarvan de ouders een bijzondere bekwaamheid bezitten voor het opvoeden, verzorgen en begeleiden van zeer moeilijke kinderen.⁴⁵ Deze zwaarste vorm van pleegzorg vraagt om scherpe criteria voor het gezin ten behoeve van het kind. Therapeutische pleegouders moeten onbaatzuchtig en stabiel zijn. De therapeutische gezinsverpleging vraagt om gerijpte mensen die niet primair reageren op irritaties die het kind in hen oproept. Het zijn mensen met een 'lange adem', die lang kunnen wachten op een heel klein beetje resultaat.⁴⁶

Visies op het contact met de natuurlijke familie

Een problematisch thema binnen de pleegzorg is het contact met de eigen ouders van het pleegkind. In de jaren zeventig werd er dan ook veel aandacht besteed aan dit lastige aspect. De eigen ouders van het kind konden aan de plaatsende instantie vragen of zij hun kind mochten bezoeken. Als dit geen bezwaren opleverde voor de ontwikkeling van het kind werd dit vaak, in bepaalde mate, toegestaan. Dit contact verliep echter lang niet altijd probleemloos. In tegenstelling tot het vorige debatpunt bestond over het contact met de natuurlijke familie wel veel consensus tussen de schrijvers. In alle bronnen werd het contact met de natuurlijke ouders van het kind namelijk vooral positief beoordeeld. Het zou de ontwikkeling van het kind ten goede komen als de ouders in beeld zouden blijven. Geen enkele auteur stelde dat de eigen ouders geen contact mochten hebben als een soort straf voor hun falen. Dit past ook in het reeds geschetste beeld van de jaren zeventig, waar voor onmaatschappelijkheidsbestrijding geen plaats meer was.

Hoewel contact met de eigen ouders in de diverse bronteksten als positief wordt beoordeeld, verschillen de auteurs wel op sommige punten in hun beredenering en motivatie. Antonia Weterings stelt dat contact met de natuurlijke ouders nodig wordt geacht voor een psychologisch gezonde ontwikkeling van het pleegkind.⁴⁷ Het kind kan dan namelijk zijn verleden en eventuele traumatische ervaringen beter verwerken. Ze stelt verder dat het verbieden van contact met de ouders negatieve gevolgen kan hebben omdat het kind zich hierdoor ook zelf afgewezen kan voelen. Ook kan het kind in zo'n geval een onjuist ideaalbeeld van zijn ouders gaan vormen. Ondanks deze argumenten vóór contact benoemt Weterings wel dat uit haar onderzoek is gebleken dat veel pleegouders het contact met de natuurlijke ouders als bedreigend hebben ervaren voor hun

---

43 Van Spanje, *Kind*, 35.

44 Ibidem, 70-71.

45 Bartels, *Pleegkinderen*, 10.

46 Ibidem, 12.

47 Weterings, *Het pleeggezin*, 168.

eigen relatie met het pleegkind.⁴⁸ Zij waren bang dat de ouders en het kind weer naar elkaar toe zouden gaan trekken. Ondanks deze kanttekeningen was Weterings wel een voorstander van het contact. Dit is te verklaren door het feit dat in haar onderzoek de ontwikkeling van het pleegkind centraal staat, en niet de gevoelens van de pleegouders.

Ook in de bundel *Pleegkinderen, pleegouders, pleeggezinnen* wordt veel aandacht besteed aan de rol van de natuurlijke ouders. Waar bij Weterings werd gekeken naar het *pleegkind* komen in deze bundel ook de *natuurlijke ouders* aan bod in de motivatie. Zo probeert auteur R.M. Haverkamp in een artikel in het pleegzorgtijdschrift *Mobiel* van 1975 het 'problematische' gedrag van de natuurlijke ouders te verklaren. Haverkamp heeft als wetenschapper aan de universiteit van Utrecht meegewerkt aan het zogenaamde Pleeggezin-onderzoek I, de voorloper van het door Weterings beschreven tweede onderzoek. Volgens Haverkamp zoeken de schuldgevoelens van de ouders een uitlaatklep. Deze uitlaatklep wordt gevonden in het contact met het kind, waarbij ze op een aantal manieren kunnen reageren.⁴⁹ Ten eerste kunnen de ouders hun schuldgevoelens omzetten in kritiek of zelfs agressief gedrag tegenover de pleegouders, omdat die 'hun kind hebben afgenomen'. Ten tweede kunnen afspraken worden afgezegd of ontlopen om niet geconfronteerd te worden met het eigen falen en de schaamte daarover. Ten slotte kunnen de schuldgevoelens ook leiden tot het overladen van het kind met cadeaus. De ouders hebben dan het gevoel dat ze iets goed te maken hebben en willen niet dat het kind hen iets verwijt. Door dit artikel te schrijven in het blad *Mobiel* dat gratis door alle pleegouders kan worden gelezen, wil de auteur meer begrip tot stand brengen voor het problematische gedrag van de natuurlijke ouders bij bezoeksafspraken. Zijn doel hiermee is om de relatie tussen ouders en pleegouders te verbeteren, waardoor bezoeken beter verlopen en waardoor uiteindelijk het kind meer profiteert van het contact met zijn ouders.

Concluderend kan worden gesteld dat uit de bronnen blijkt dat men in de jaren zeventig veel waarde hechtte aan het contact tussen pleegkind en de eigen ouders. In de meeste teksten werd het contact als noodzakelijk gezien voor een goede verwerking van het verleden. De natuurlijke ouders behoorden een plek te blijven behouden in het leven van hun kind, ook na de uithuisplaatsing. Dit zou de ontwikkeling van het kind immers ten goede komen. Hoewel de bezoeken soms problematisch verliepen, met vijandige of gespannen situaties tussen ouders en pleegouders, moest het contact blijven plaatsvinden in het belang van het kind.

Visies op de begeleiding van het pleeggezin

Uit de bronnen blijkt dat de begeleiding van het pleeggezin door een maatschappelijk werker vaak problemen opriep. Zowel bij de maatschappelijk werker als bij de pleegouders bestond veel onvrede over de gang van zaken. Vooral in het Pleeggezin-onderzoek II, waarvan Weterings in haar boek verslag doet, werd gekeken naar de ervaringen van de maatschappelijk werkers en de pleegouders. Naast Weterings stelde ook Han Bartels in de inleiding van het hoofdstuk *Begeleiding van het pleeggezin* dat de begeleiding vaak problematisch verliep. Ook pleitte hij voor verder onderzoek naar dit aspect van de pleegzorg.⁵⁰ Opvallend is dat Van Spanje, in tegenstelling tot de andere bronnen, de begeleiding zelf niet problematiseert. De gevoelens van onmacht en onkunde die uit de andere bronnen spreken zijn bij hem afwezig. Ook in de opvattingen over de aard van de begeleiding zijn verschillen waarneembaar tussen de bronnen.

Van Spanje stelt dat de hoofdtak van de maatschappelijk werker bestaat uit zeer regelmatig aanwezig zijn in het pleeggezin.⁵¹ De maatschappelijk werker moet namelijk de belangen van het kind behartigen. De begeleiding van het pleeggezin heeft als eerste doelstelling de verruiming van

---

48 Ibidem, 181.

49 Bartels, *Pleegkinderen*, 53.

50 Ibidem, 74.

51 Van Spanje, *Kind*, 121-122.

de aandacht voor het kind. Door zeer regelmatig en op gezette tijden aanwezig te zijn in het gezin ontstaat er een werkverhouding. De begeleiding die Van Spanje voorstaat is emotioneel afstandelijk en professioneel. Zoals bij eerdere debatpunten ook al aangetoond is, zag Van Spanje het pleeggezin als een werksituatie. Zijn visie op de begeleiding sluit hier dan ook bij aan.

Waar Van Spanje een aanbeveling deed voor zeer regelmatige aanwezigheid, stelt O.C. Wit in een artikel in de bundel van Bartels dat de hulp van de maatschappelijk werker idealiter op den duur overbodig wordt.⁵² De maatschappelijk werker die het pleeggezin begeleidt is eigenlijk de medewerker van de pleegouders. Hij dient hen in hun opvoederschap te ondersteunen ten behoeve van dit kind met zijn speciale behoeften en problemen. In de beginfase van de begeleiding moet de maatschappelijk werker structuur bieden aan het pleeggezin. De werker moet adviseren, overleggen en zorgen dat kind en pleegouders op elkaar afgestemd raken. Wanneer dit allemaal succesvol verloopt dan zou de specifieke kindbeschermingssituatie niet meer nodig zijn en zou zelfs kunnen worden overgegaan op voogdij-overdracht aan de pleegouders.

Weterings zit wat betreft opvattingen over de aard van de begeleiding tussen Van Spanje en Wit in. Zij maakt namelijk een onderscheid tussen de situatie waarin zich geen problemen voordoen in het pleeggezin en de situatie waar zich wel problemen voordoen.⁵³ Daar waar zich geen problemen voordoen heeft de maatschappelijk werker in de eerste plaats een toezichthoudende taak. De werker neemt zelf initiatief tot een bezoek aan de pleegouders. De pleegouders beschouwen zo'n bezoek dan vaak als 'prettig, maar niet nodig'. Weterings vraagt zich dan ook af of dit soort bezoeken gezien de kosten en de stigmatiserende werking wel nodig zijn. Wanneer zich echter wel problemen voordoen in het pleeggezin neemt de maatschappelijk werker de functie van hulpverlener aan. Hierbij hoort dan ook een veel hogere regelmaat van bezoeken. In deze situatie zien we dat Weterings qua opvattingen meer aansluit bij Van Spanje.

Naast de aard van de begeleiding kwam ook de problematische positie van de maatschappelijk werker aan bod in de werken van Weterings en Bartels. Uit het Pleeggezin-onderzoek II bleek volgens Weterings dat er veel gevoelens van onmacht heersten bij maatschappelijk werkers.⁵⁴ Naast de toezichthoudende taak heeft de maatschappelijk werker namelijk ook het formele gezag over het kind. Het bezoek aan het pleeggezin kan gevolgen hebben voor zowel kind als pleegouders. Dit zorgt ervoor dat zowel kind als pleegouders zich vaak gecontroleerd en onmondig voelen tijdens het contact met de maatschappelijk werker. Ook de maatschappelijk werker zelf heeft een moeilijke positie; door het gebrek aan criteria waarop zij een beslissing moeten nemen ten aanzien van de opvoedingssituatie voelen ook zij gevoelens van onmacht. Bartels neemt een soortgelijk probleem waar. Hij schrijft dat pleegouders de neiging hebben om eventuele problemen te verbergen om niet de indruk te wekken dat het niet goed zou gaan.⁵⁵ De maatschappelijk werker kan immers besluiten om het kind weer weg te halen uit het pleeggezin. Dit was volgens Bartels een kwalijke zaak omdat op deze manier echte onoverkomelijke problemen konden ontstaan.

Er kan worden vastgesteld dat in de begeleiding van het pleeggezin nog diverse problemen bestonden in de jaren zeventig. Dit is vooral te verklaren door het feit dat er nog geen specifieke wetgeving was voor de pleegzorg. In de jaren tachtig zou deze wetgeving pas tot stand komen. In het volgende hoofdstuk zullen we zien of de gevoelens van onmacht bij de begeleiding daardoor ook afnamen in de jaren tachtig.

---

52 Bartels, *Pleegkinderen*, 75.

53 Weterings, *Het pleeggezin*, 193-194.

54 Ibidem, 201.

55 Bartels, *Pleegkinderen*, 74.

Hoofdstuk 3: De definitieve erkenning van pleegzorg, 1980-1990

In de jaren tachtig zou de tendens van eind jaren zeventig zich voortzetten: vanuit de overheid kwam er meer draagvlak en financiële steun voor pleegzorg. In dit hoofdstuk zal worden getoond hoe pleegzorg uit de marge kroop en definitief erkend werd. Na de institutionele geschiedenis zullen, net als in het vorige hoofdstuk, de vier debatpunten aan bod komen. De bronnen die hierbij gebruikt worden zijn voornamelijk overheidsnota's en wetten. Door te kijken naar dezelfde debatpunten als bij de jaren zeventig zal het mogelijk worden om uiteindelijk een vergelijking te maken, waardoor een ontwikkeling van de pleegzorg zichtbaar wordt.

Institutionele ontwikkeling van pleegzorg in de jaren tachtig

In 1982 kwam het zogenaamde 'no nonsense-kabinet' aan de macht. Dit kabinet van CDA en VVD stond onder leiding van minister-president Ruud Lubbers. Deze christendemocratische politicus zou tot 1994 de minister-president van Nederland blijven. Kenmerken van zijn beleid waren forse bezuinigingen en afstoting van overheidstaken.⁵⁶ Er werd flink gesneden in de sociale zekerheid. Door de bezuinigingen kreeg pleegzorg hernieuwde aandacht. Een plaats in een pleeggezin was rond 1980 namelijk vijf keer zo goedkoop als een bed in een inrichting.⁵⁷ In 1979 was de Interdepartementale Werkgroep voor de Ambulante Preventieve Voorzieningen (IWAPV) ingesteld. Deze commissie moest samen met de reeds genoemde Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (IWRV) tot een nieuw uitvoerbaar jeugdbeleid komen.

Beide werkgroepen kwamen in 1984 met hun eindrapport. Deze rapporten bevatten grotendeels dezelfde tekst. Een belangrijke aanbeveling was dat hulpverlening 'dicht bij huis, in zo licht mogelijke vorm, zo kort mogelijk en zo tijdig mogelijk' moest zijn.⁵⁸ Ook werd pleegzorg in dit rapport naast ambulante hulpverlening, dagbehandeling en residentiële jeugdhulpverlening onderscheiden als één van de vier basistypen van de jeugdhulpverlening. De regering en Tweede Kamer reageerden positief op het eindrapport en namen de belangrijkste aanbevelingen over.⁵⁹ Het meest ingrijpende gevolg van de rapporten was dat in 1989 de *Kinderbeginselenwet* uit 1901 vervangen zou worden door de *Wet op jeugdhulpverlening*.

Eén jaar voor het verschijnen van de eindrapporten kwam de regering al met de nota *Pleegzorg in perspectief* (1983), ook wel de pleegzorgnota genoemd, waarin zij hulpverlening door pleegouders voor het eerst als volwaardige vorm van hulpverlening erkende en organiseerde.⁶⁰ Pleegzorg werd omschreven als hulpverlening door vrijwilligers, ondersteund door professionals. Na het verschijnen van de nota verkreeg de pleegzorg ook meer financiële middelen. Dit ging ten koste van de tehuizen, die hier flink tegen protesteerden. Hoewel pleegzorg met de pleegzorgnota officieel erkend werd, moest er nog veel gebeuren voordat de praktijk klaar was voor deze nieuwe positie. De verantwoordelijkheden en de rechtspositie van de betrokkenen waren immers nog altijd niet goed geregeld. Enkele belangrijke punten uit de pleegzorgnota, zoals het opstellen van een contract tussen organisatie en pleegouders of het handhaven van contact tussen ouders en pleegkind, zouden pas in de jaren negentig gerealiseerd kunnen worden.

Het verschijnen van de pleegzorgnota was zeer belangrijk voor de pleegouders. Zij werden vanaf 1983 veel mondiger en kwamen op voor hun rechten. Zo legde de Nederlandse Vereniging

---

56 Bosmans, *Parlementaire*, 168.

57 Baartman, *Pleegzorg*, 42.

58 Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen, *Eindrapport* (Den Haag, 1984), <http://www.nji.nl/nl/Jeugdzorg_Eindrapport_Werkgroep_IWRV.pdf> [Geraadpleegd op 18-4-2016].

59 Tilanus, 'Jeugdzorg', 36.

60 Baartman, *Pleegzorg*, 43-44.

voor Pleeggezinnen in 1988 een verklaring af waarin zij eisten dat de rechten en plichten van pleegkinderen en pleegjongeren vastgelegd moesten worden.⁶¹ Vanaf 1983 ging pleegzorg zich in steeds grotere mate landelijk organiseren. Er kwam een landelijk tijdschrift over en voor pleeggezinnen met de naam *Mobiel*. Naast een bureau voor voorlichting en beeldvorming kwamen er ook gestandaardiseerde programma's voor voorbereiding van pleeggezinnen.

Hoewel pleegzorg in 1983 werd erkend door de overheid, liep het aantal pleeggezinnen in de jaren tachtig terug. Landelijke beeldvorming en imagoverbetering werden nieuwe aandachtspunten voor de Centrales voor Pleegzorg. Met behulp van reclame werd gepoogd pleegzorg aantrekkelijker te maken voor potentiële pleegouders. Ook werden jaarlijkse pleegzorgdagen georganiseerd, waarbij pleeggezinnen een leuk dagje uit konden beleven. De minister reikte op zo'n pleegzorgdag een symbolische prijs uit aan een pleegouder. De overheid wilde graag het imago van pleegouders verbeteren, om zo meer nieuwe aanmeldingen van aspirant-pleegouders te bewerkstelligen. Tussen 1983 en 1988 waren er nog enkele onopgeloste problemen binnen pleegzorg: er waren vele afhakers onder pleeggezinnen, er was geen systematisch beheer van het pleeggezinnenbestand en er was geen duidelijk omschreven doel met bijbehorende methodiek.⁶² De oplossingen zouden geboden moeten worden in de nieuwe wet van 1989.

In deze *Wet op Jeugdhulpverlening*⁶³ werden de belangrijkste uitgangspunten van de rapporten van de IWRV en de IWAPV overgenomen. De voorkeur voor pleegzorg als hulpverleningsvorm kreeg nu ook haar wettelijke kader. Zorgverlening zou zo snel mogelijk, zo dichtbij mogelijk en zo kort mogelijk moeten plaatsvinden.⁶⁴ In de wet staat dat pleegzorg een specifieke vorm van jeugdzorg is, en daarom een afzonderlijke regeling binnen de wet behoeft. Deze regeling is te vinden onder paragraaf 4.3 van de wet. Hier staat onder andere dat er sprake is van een hernieuwde visie op pleegzorg, waarbij pleegzorg door innovatie en kwaliteitsverbetering beter aansluit bij de moderne samenleving. De wet moest een prikkel zijn op weg naar meer samenhang en samenwerking. Ze schrijft regionale samenwerking voor, maar laat ook ruimte voor een eigen inhoudelijk invulling van deze samenwerking.⁶⁵ Er was sprake van decentralisatie waardoor regionale plannen ontwikkeld moesten worden. De nieuwe door de provincie erkende instanties voor pleegzorg moesten verplicht een jaarlijks werkplan opstellen. Ook moesten zij per cliënt een hulpplan ontwikkelen. Verder werd in deze *Wet op Jeugdhulpverlening* veel aandacht besteed aan de rechtspositie van natuurlijke ouders en kinderen die van de hulpverlening afhankelijk zijn.

De *Wet op Jeugdhulpverlening* was kortom verreweg de belangrijkste wet in de geschiedenis van pleegzorg vanaf de Tweede Wereldoorlog. Pleegzorg verkreeg met deze wet namelijk eindelijk haar officiële wettelijke basis binnen de Nederlandse jeugdhulpverlening. Hiermee werd een lange geschiedenis van achtergesteldheid en minderwaardigheid afgesloten. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen we zien of deze vernieuwde positie van pleegzorg ook leidde tot andere antwoorden op de debatvragen.

Visies op de redenen voor uithuisplaatsing

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat men in de jaren zeventig het uit huis plaatsen vooral nodig achtte wanneer de ouders niet in staat bleken te zijn om een goede ontwikkeling van het kind te garanderen. Enkel in het artikel van Doek en Slagter werden ook de moeilijke karaktereigenschappen van het kind zelf genoemd als potentiële reden van uithuisplaatsing. De

---

61 Ibidem, 49.

62 Ibidem, 50.

63 Raad van State, 'Wet van 8 augustus 1989, houdende regelen ten aanzien van de jeugdhulpverlening', <http://njl.nl/nl/Jeugdzorg_Wet-op-de-jeugdhulpverlening_1989.pdf> [Geraadpleegd op 18-4-2016].

64 Ronald de Meyer, *Indications for foster care in the Netherlands: an evaluation and model proposal* (Nijmegen, 2003), 17-19.

65 Tilanus, *Jeugdhulpverlening*, 74.

specialisten van de jaren zeventig keken dus vooral naar het falen van de ouders. Zien we iets vergelijkbaars in het daaropvolgende decennium?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden zullen wederom enkele bronnen onder de loep worden genomen. Vooral het in 1984 verschenen boek *Kinderen in pleeggezinnen: pleegzorg in Nederland: feiten en ervaringen*⁶⁶ van Wim Zandvoort verschaft veel informatie. Dit boek is een overzichtswerk waarin alle belangrijke aspecten van pleegzorg aan bod komen. Over elk debatpunt staat dan ook zeer veel informatie in deze bron. Bijzonder aan het boek is de grote rol die erin is weggelegd voor persoonlijke ervaringen en verhalen van pleegouders en pleegkinderen. In het tweede hoofdstuk beschrijft Zandvoort waardoor een kind een pleegkind wordt. Hij stelt dat maatschappelijk werkers in artikelen over pleegzorg vaak doen alsof pleegkinderen net zo zijn als andere kinderen. Volgens Zandvoort komt deze wijze van presentatie echter niet overeen met de werkelijkheid.⁶⁷ Hij is van mening dat pleegkinderen kinderen zijn met problemen. Ze hebben immers vaak veel negatieve ervaringen achter de rug. Hoewel het sympathiek lijkt om pleegkinderen te presenteren als 'gewone' kinderen is dit niet eerlijk ten opzichte van henzelf. Pleegkinderen zijn zelf immers niet verantwoordelijk voor wat er met hen is gebeurd, maar ze hebben te maken met de gevolgen van een situatie die door anderen is veroorzaakt. Welke situaties leiden er volgens Zandvoort dan toe dat er problemen ontstaan?

Zandvoort stelt dat er vaak sprake is van een éé noudergezin waarbij de problemen bij de ouder die het kind verzorgt boven het hoofd groeien.⁶⁸ Verder kan het ook gebeuren dat de ouders de deskundigheid missen om het kind op te voeden. Dit komt volgens Zandvoort vaker voor omdat gezinnen in de jaren tachtig veel geïsoleerder leven dan vroeger. Hierdoor worden ouders niet meer zo snel gecorrigeerd door familie en vrienden. Problematische situaties kunnen verder ontstaan door verlating en misbruik van alcohol en drugs door de ouders. Ook gedragsproblemen bij kinderen, zoals stelen en vernielen, leiden tot een situatie waar uithuisplaatsing vaak nodig wordt geacht. We zien dat Zandvoort vooral de kinderen als 'problematisch' ziet. Hij stelt ook dat er vaak sprake is van een emotionele stoornis bij pleegkinderen. Het hoofdstuk eindigt met een door een pleegkind geschreven brief aan pleegzorgtijdschrift *Mobiel* uit 1982. Uit deze brief blijkt duidelijk dat ook de pleegkinderen zelf niet anders behandeld wilden worden dan 'gewone' kinderen, hoewel Zandvoort hier wel voor pleit. Pleegkind John schrijft het volgende: "Hou toch op. Wij zijn net zo gewoon als uw kinderen. Het is niet leuk om pleegkind te zijn. Wij zijn heel gewoon. Doe dan ook gewoon!"⁶⁹

De overheidsnota *Pleegzorg in Perspectief*⁷⁰ uit 1983 en de *Wet op Jeugdhulpverlening* uit 1989 geven weinig informatie over de redenen voor uithuisplaatsing. In de nota staat heel bondig dat er sprake is van jeugdhulpverlening wanneer een kind door problemen niet meer in het eigen gezin kan verblijven. Verder wordt af en toe verwezen naar artikelen uit het Wetboek van Strafrecht. Ook in de *Wet op Jeugdhulpverlening* wordt enkel een bondige definitie gegeven van jeugdhulpverlening: "activiteiten gericht op het bij jeugdigen voorkomen, verminderen of opheffen van problemen of stoornissen van lichamelijke, geestelijke, sociale of pedagogische aard die hun ontwikkeling naar volwassenheid beïnvloeden".⁷¹ Hoewel deze definitie veelomvattend is, zien we wel een gelijkenis met de ideeën van Weterings uit de jaren zeventig. Voor de overheid stond in de jaren tachtig dus net als voor Weterings de ontwikkeling van het kind centraal in de hulpverlening.

Concluderend kunnen we stellen dat in de overheidsteksten niet echt werd ingegaan op de redenen voor uithuisplaatsing. Zij stellen dat dit vooral justitiële zaken zijn. De wetgeving moest gaan over de inrichting van de hulpverlening, niet over alle mogelijke situaties waardoor

---

66 Wim Zandvoort, *Kinderen in pleeggezinnen: pleegzorg in Nederland: feiten en ervaringen* (Amsterdam, 1984).

67 Zandvoort, *Kinderen*, 17.

68 Ibidem, 18.

69 Ibidem, 28.

70 Nationaal Archief (NA), Den Haag, Archief Collectie Drukwerk [2.22.15], inv. nr. 9622, rapport *Pleegzorg in perspectief, een interdepartementale beleidsnota over pleegzorg in het kader van de jeugdhulpverlening* (1983).

71 Raad van State, 'Wet', 1.

hulpverlening nodig zou zijn. Wim Zandvoort ging in zijn boek echter wel uitgebreid in op de problematische thuissituatie. Opvallend is dat hij vooral aandacht heeft voor de problemen bij de *kinderen* en niet de *ouders*. Dit valt te verklaren doordat er tijdens de uitbreiding in de jaren tachtig nog veel problemen waren binnen de pleegzorg. Zo was er een tekort aan pleeggezinnen en braken veel plaatsingen voortijdig af. Zandvoort probeert in zijn boek de roze bril bij aspirant-pleegouders af te zetten. Door de nadruk te leggen op het feit dat pleegkinderen vaak kinderen met problemen zijn, wil hij pleegouders waarschuwen voor een te rooskleurig beeld van pleegzorg. Zandvoort wil vooral een realistisch beeld geven van de situatie: vandaar ook de vele anekdotes en brieven in zijn boek. In de jaren zeventig was men nog niet zo bezig met de uitbreiding van de pleegzorg en de problemen bij de plaatsingen, waardoor de behandelde auteurs minder aandacht gaven aan de problemen van het kind zelf.

Visies op de ideale pleegouders

In het vorige hoofdstuk zagen we dat er rond de jaren zeventig een flink debat ontstond over het ideale pleeggezin. Waar Van Spanje in 1968 nog vurig pleitte voor een zakelijk en afstandelijk pleeggezin, was Weterings een kleine tien jaar later juist van mening dat het pleeggezin een warme en liefdevolle omgeving moest zijn. In het reeds genoemde werk van Wim Zandvoort uit 1984 wordt kant gekozen voor de opvatting van Weterings. In de overheidsteksten *Pleegzorg in perspectief* en de *Wet op Jeugdhulpverlening* wordt over dit debatpunt weinig geschreven. De enige informatie die uit deze teksten te halen is over dit onderwerp is de sterke nadruk die wordt gelegd het vrijwillige karakter van de pleegouders.⁷² Hoewel pleegzorg in de jaren tachtig erkend werd door de overheid, zorgde dit niet voor het omschrijven van voorwaarden voor pleeggezinnen in beleidsdocumenten en wetten. Dit werd simpelweg uitbesteed aan de Centrales voor Pleegzorg, die verantwoordelijk waren voor de selectie van pleegouders. Omdat het boek van Zandvoort wel uitgebreid schrijft over pleegouders zal bij dit debatpunt vooral worden ingegaan op zijn visie.

In het eerste hoofdstuk van zijn *Kinderen in pleeggezinnen: pleegzorg in Nederland: feiten en ervaringen* beschrijft hij waarom mensen een pleegkind willen. Wim Zandvoort is van mening dat de meeste pleegouders idealisten zijn, die zich vooral inzetten voor het welzijn van anderen.⁷³ Er zijn echter ook pleegouders die liever vergeten dat ze werken met het kind van een ander. Dit zijn mensen die het pleegkind bij voorkeur zouden willen adopteren. Aan deze adoptief ingestelde pleegouders is echter weinig behoefte. Ook kunnen zij op een ongunstige manier bijdragen aan de beeldvorming die natuurlijke ouders afschrikt om hun kind naar een pleeggezin te laten gaan. Zandvoort is heel duidelijk van mening dat goede pleegouders niet adoptief zouden moeten zijn ingesteld. Maar wat kenmerkt goede pleegouders dan wel volgens Zandvoort?

In de eerste plaats moeten pleegouders graag met kinderen of jongeren omgaan.⁷⁴ Plezier hebben in de omgang met kinderen is een pre voor pleegouders. Verder is het ook belangrijk dat de pleegouders veel tijd vrij kunnen maken voor het pleegkind. Mensen met een druk leven moeten volgens Zandvoort hun levenswijze veranderen om voldoende tijd te hebben voor het kind. Ook moeten de pleegouders op één lijn zitten. Over de keuze voor pleegzorg en de taakverdeling binnen het gezin moet overeenstemming bestaan tussen de pleegouders. Zandvoort waarschuwt er verder ook nog voor dat mensen niet moeten denken dat ze hun huwelijk kunnen redden door het nemen van een pleegkind.⁷⁵ Omdat het zijn van pleegouder een serieuze en zware taak is, zal dit in zo'n geval negatief uitpakken voor zowel de pleegouders als het pleegkind. Hoewel Zandvoort niet expliciet schrijft dat pleegouders een warme en liefdevolle situatie moeten scheppen, valt dit wel

---

72 NA, Archief Collectie Drukwerk, inv. nr. 9622, *Pleegzorg*, 4.

73 Zandvoort, *Kinderen*, 8.

74 Ibidem, 9.

75 Ibidem, 10.

tussen de regels door te lezen. De nadruk die hij legt op de voorwaarde van het plezier in de omgang met kinderen is hier een voorbeeld van. Om deze reden schaar ik Zandvoort achter Weterings, en zet ik beiden tegenover de opvattingen van Van Spanje.

Interessant genoeg bood Zandvoort in zijn boek ter ondersteuning van zijn visies ook ruimte om de stem van mondige pleegouders te laten horen. Zo vormt het persoonlijke verhaal van twee pleegouders uit de jaren tachtig het einde van het eerste hoofdstuk.⁷⁶ Op het moment van schrijven waren Ria en Koos Spreksel al zeventien jaar pleegouders. In die tijd hebben ze ongeveer vijftig pleegkinderen in huis gehad. In hun bijdrage gaan zij in op het debat dat vooral tussen Van Spanje en Weterings woedde, namelijk de mate waarin pleegouders liefde mogen of moeten tonen naar het pleegkind. Pleegmoeder Ria schrijft dat mensen vaak tegen haar zeggen dat ze niet van pleegkinderen mag gaan houden, omdat de kans bestaat dat ze weer weggaan. Zelf vindt zij dit echter heel gemeen naar de pleegkinderen toe. Zij worden dan immers een soort tweederangs kinderen naast de eigen kinderen. Ria heeft met diverse volwassenen gesproken die vroeger pleegkind waren, en uit deze gesprekken bleek dat velen van hen zich nooit echt eigen kind van de pleegouders hebben gevoeld. Dit is een gemis dat zij hun leven lang met zich meesjouwen. Voor Ria is het dan ook duidelijk: het is van levensbelang voor de kinderen dat ze weten dat de pleegouders van ze houden. Pleegvader Koos deelt de mening van zijn vrouw. Zo schrijft hij dat hij absoluut niet gelooft in afstandelijk bezig zijn. Hij is van mening dat je pleegkinderen moet nemen omdat je van kinderen houdt en er graag mee optrekt. Dat klopt volgens Koos niet met het beleidsdenken van instanties en de overheid. Koos stelt dat pleegkinderen totaal geen houvast hebben aan de instellingen.

Dit persoonlijke verhaal laat zien dat ook enkele pleegouders de kant kozen van Weterings. In hun kritiek op de instellingen en de overheid laten zij een beeld zien dat ook aansluit bij mijn bevindingen. In de overheidsteksten was namelijk niks te vinden over de gewenste omgang tussen pleegouder en pleegkind. De overheid produceerde in de jaren tachtig enkele documenten over de pleegzorg, waarin voor gevoelens en de 'zachte kant' van de pleegzorg geen aandacht leek te zijn.

Visies op het contact met de natuurlijke familie

De overheidsdocumenten geven om de zожuist genoemde redenen ook weinig informatie over het contact met de natuurlijke familie. De overheidsnota *Pleegzorg in perspectief* vermeldt kort dat hulp zo dichtbij mogelijk moet worden geboden, om het contact met de eigen ouders en het milieu van herkomst zo mogelijk in stand te houden.⁷⁷ In het *Eindrapport*⁷⁸ van de Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen (IWRV) staat alleen dat pleegzorg in de plaats komt van het primaire milieu, terwijl dit oorspronkelijke milieu een (al dan niet belangrijke) rol blijft spelen. Gelukkig hebben we aan het boek van Zandvoort wederom een informatierijke bron. In het handboek wordt namelijk een heel hoofdstuk gewijd aan de ouders van het pleegkind. Ook komen er, net als bij het vorige debatpunt, enkele persoonlijke verhalen van ouders en pleegouders aan bod. Deze verhalen geven een waardevolle aanvulling op de theorie die vaak in de handboeken wordt geschetst. De theorie bleek namelijk lang niet altijd gelijk te zijn aan de praktijk. De verhalen laten ons ook zien dat het vaak grote verschillen bestonden tussen de opvattingen van diverse betrokkenen. Zodoende hebben deze beschrijvingen ook een belangrijke nuancerende werking. Uit het vorige hoofdstuk bleek dat in de jaren zeventig veel waarde werd gehecht aan het contact met de natuurlijke ouders. Deze 'eigen' ouders moesten idealiter een rol blijven spelen om de ontwikkeling van het kind te bevorderen. Toch werden ook de problemen die dit contact teweeg kunnen brengen regelmatig genoemd in de bronnen. Wim Zandvoort was, net als de auteurs uit de

---

76 Ibidem, 13-16.

77 NA, Archief Collectie Drukwerk, inv. nr. 9622, *Pleegzorg*, 5.

78 Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen, *Eindrapport*, 37.

jaren zeventig, voorstander van het oudercontact.

Zandvoort schrijft dat de rol van de natuurlijke ouders van het kind het moeilijkste aspect van de pleegzorg is voor veel pleegouders.⁷⁹ Deze problematische verhouding tussen ouder en pleegouder wordt vaak veroorzaakt door negatieve gevoelens van beide kanten. De natuurlijke ouders hebben moeite met het idee dat andere mensen de zorg voor hun kind gaan overnemen. Zij zullen er volgens Zandvoort soms verbitterd over zijn dat de pleegouders het geluk hebben om in betere omstandigheden te verkeren. Ook zullen zij het gevoel hebben te falen, vooral wanneer blijkt dat het in het pleeggezin wel goed gaat met hun kind. We zien hier een vergelijkbare verklaring voor problemen vanuit de natuurlijke ouders als in de bundel van Bartels in de jaren zeventig. De problematische contactmomenten worden echter ook deels veroorzaakt door negatieve gevoelens bij pleegouders. Volgens Zandvoort is het begrijpelijk dat pleegouders soms afwijzende gevoelens hebben ten opzichte van de natuurlijke ouders, zeker in het geval van mishandeling of verwaarlozing. Ondanks het begrip dat de auteur heeft voor deze gevoelens, mag de band die er tussen ouders en kind bestaat door de pleegouders niet worden ontkend. Hier is weer een parallel te trekken met het vorige hoofdstuk, waar Weterings ook de band tussen ouders en kind de voorkeur gaf boven de afwijzende gevoelens van de pleegouders. Vanwege de gecompliceerde aard van het oudercontact pleit Zandvoort voor duidelijke schriftelijke afspraken tussen de betrokken partijen.⁸⁰

Interessant is dat Zandvoort in dit hoofdstuk de maatschappijvisie van de jaren tachtig blootlegt. Hij schetst namelijk een situatie waarbij de pleegouders het niet verstandig vinden dat het kind weer teruggaat naar de natuurlijke ouders. Hierbij is volgens Zandvoort sprake van een botsing tussen de persoonlijke beleving van de pleegouders enerzijds en de maatschappelijke opvattingen en rechtsregels anderzijds. Zandvoort schrijft dat het gezin als de hoeksteen van de samenleving wordt gezien. Mensen moeten vrij zijn om kinderen te krijgen en ze groot te brengen volgens eigen normen en waarden. Slechts in zeer bijzondere situaties verliezen ouders het recht om hun kinderen naar eigen maatstaven groot te brengen.⁸¹ Hier zien we dat het idee van onmaatschappelijkheidsbestrijding, net als in de jaren zeventig, ook in de jaren tachtig beslist geen rol meer speelde bij de uithuisplaatsing van kinderen.

Van de vijandige gevoelens die kunnen opspelen tussen natuurlijke ouders en pleegouders wordt een voorbeeld gegeven in het persoonlijke verhaal van een moeder van wie het kind werd opgenomen in een pleeggezin vanwege een langdurige ziekenhuisopname.⁸² Het stuk komt uit het tijdschrift *Mobiel* van oktober 1983. De moeder schrijft dat ze veel kaarten naar haar dochter stuurde en dat ze haar regelmatig opbelde. Na een paar weken kreeg ze een brief van de sociale dienst waarin stond dat ze de pleegouders niet zo mocht lastig vallen. Dit schoot bij de moeder in het verkeerde keelgat. Ze merkte dat de pleegouders haar dochter probeerden in te palmen. Er moest een advocaat aan te pas komen om haar dochter weer bij haar terug te plaatsen. De moeder schrijft dat ze altijd de mindere was en dat ze samenwerking met pleegouders daarom totaal niet zag zitten. Naast dit negatieve verhaal verscheen in hetzelfde nummer van *Mobiel* een positieve ervaring van een andere moeder van wie de kinderen tijdelijk in een pleeggezin werden geplaatst. Hoewel zij schrijft dat ze jaloers was op de pleegouders, zag ze wel dat er goed voor haar kinderen werd gezorgd. Ondanks de angstgevoelens dat haar kinderen misschien niet meer naar haar terug wilden, heeft ze goed contact weten te houden met de pleegouders. Mede door het gezamenlijk afspreken van een afbouwperiode verliep de thuiskomst van de kinderen vlekkeloos. Hier zien we dat de theorie van Zandvoort in de praktijk een uitkomst bood. Hij was een voorstander van goed contact en duidelijke afspraken. In dit voorbeeld zien we dat dit voor alle partijen voordelig heeft uitgepakt. Dit in tegenstelling tot de moeder uit het eerste voorbeeld, waarbij er echt 'gevochten' werd voor het kind.

---

79 Zandvoort, *Kinderen*, 47.

80 Ibidem, 50.

81 Ibidem, 51.

82 Ibidem, 54.

Visies op de begeleiding van het pleeggezin

Uit het vorige hoofdstuk bleek dat er in de jaren zeventig diverse problemen bestonden bij de begeleiding van het pleeggezin. Zo heersten er regelmatig gevoelens van onmacht bij maatschappelijk werkers. Ook het pleeggezin had vaak problemen met de begeleiding; zij voelden zich gecontroleerd en beoordeeld door de maatschappelijk werker. Het gebrek aan wetgeving en schriftelijke criteria zou als oorzaak kunnen worden aangewezen voor deze moeilijkheden. Om deze stelling hard te kunnen maken zouden we in de jaren tachtig, waarin pleegzorg haar wettige positie verkreeg, een afname van problemen op dit punt moeten waarnemen. Door de diverse beleidsnota's en wetten zou de begeleiding immers beter geregeld moeten worden. Toch blijkt uit de bronnen van de jaren tachtig dat de begeleiding van het pleeggezin nog altijd tot onvrede leidde bij de diverse betrokkenen.

In de nota *Pleegzorg in perspectief* uit 1983 werd de begeleiding dan ook meteen geproblematiseerd: van daadwerkelijke begeleiding bij vrijwillige plaatsingen is veelal geen sprake geweest. Ook vindt de begeleiding van de natuurlijke ouders onvoldoende plaats. De beleidsnota, die zorgde voor de officiële erkenning van pleegzorg, moest met oplossingen komen. De nota legt daarbij vooral de nadruk op het tot stand brengen van het contact tussen natuurlijke ouders, pleegkind en pleegouders.⁸³ Instemming van deze drie partijen is van groot belang om de begeleiding te doen slagen. Opvallend is dat het *Eindrapport* van de werkgroep IWRV uit 1984 de begeleiding niet problematiseert. In dit rapport wordt gesteld dat de in de nota *Pleegzorg in perspectief* aangekondigde begeleiding bij vrijwillige plaatsingen inmiddels is gerealiseerd.⁸⁴ Dit zou dus betekenen dat de voornemens van de regering uit 1983 een jaar later al in de praktijk zijn gebracht. Dit zou wijzen op het succes van de nota op het gebied van de begeleiding. Het eveneens uit 1984 stammende werk van Zandvoort problematiseert de begeleiding van het pleeggezin echter wel degelijk.

Zo stelt hij dat pleegouders nog vaak klagen dat ze niet goed worden voorbereid op een plaatsing.⁸⁵ Verder heeft de maatschappelijk werker veel te weinig tijd om een goede begeleiding tot stand te brengen; bij een volledige dagtaak moet hij zijn aandacht namelijk verdelen over dertig kinderen, dertig pleeggezinnen en dertig tot zestig ouders. De problematische begeleiding komt ook vaak tot stand doordat de maatschappelijk werkers vaak geen praktische ervaring als pleegouder hebben. Het gaat vaak om vrij jonge mensen die nog niet zo lang geleden de Sociale Academie verlieten en nog geen ervaring hebben als opvoeder van eigen kinderen. De irritaties tussen pleegouders en maatschappelijk werker kunnen door de hierboven genoemde problemen makkelijk ontstaan. Maatschappelijk werkers vinden pleegouders vaak drammers, de pleegouders vinden hun begeleiders veelal eigenwijs.⁸⁶ Wanneer we de bron van Zandvoort bekijken moeten we het directe succes van de pleegzorgnota, zoals dat wordt gesuggereerd in het *Eindrapport* van IWRV, in twijfel trekken.

Over de intensiteit van de begeleiding bestond in de jaren zeventig een flink debat. Waar Van Spanje voorstander was van een hoge intensiteit gedurende de hele plaatsing, was Wit en in zekere mate ook Weterings van mening dat de begeleiding na verloop van tijd moest worden afgebouwd. De bronnen uit de jaren tachtig sluiten aan bij deze laatste twee auteurs. Zo staat in de beleidsnota *Pleegzorg in perspectief* dat de begeleiding in intensiteit kan afnemen als een pleeggezinplaatsing zonder (veel) problemen verloopt.⁸⁷ De begeleiding kan dan worden teruggebracht tot een min of meer regulier contact. Het *Eindrapport* van de werkgroep IWRV sluit zich hier een jaar later bij aan en stelt dat bij het wegvallen van de oorspronkelijke ouders en langdurige pleeggezinplaatsingen de

---

83 NA, Archief Collectie Drukwerk, inv. nr. 9622, *Pleegzorg*, 8-9.

84 Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen, *Eindrapport*, 37.

85 Zandvoort, *Kinderen*, 85.

86 Ibidem, 89.

87 NA, Archief Collectie Drukwerk, inv. nr. 9622, *Pleegzorg*, 9.

behoefte aan begeleiding beperkt wordt.⁸⁸ Na verloop van tijd zou de begeleiding zelfs volledig moeten vervallen.

Concluderend kan worden vastgesteld dat er in de jaren tachtig, ondanks de wettelijke erkenning van pleegzorg, nog steeds sprake was van problemen bij de begeleiding van het pleeggezin. De begeleiding is in essentie een problematisch onderdeel van de pleegzorg. Dit komt vooral door de driehoeksverhouding tussen natuurlijke ouders, pleeggezin en maatschappelijk werker. Deze driehoek komt in bijna alle bronnen uit de jaren zeventig en tachtig terug en werd vaak gezien als de katalysator van problemen. In de bronnen van de jaren tachtig zien we wel meer aandacht voor de begeleiding dan in de jaren zeventig. Er werd uitgebreider beschreven hoe de begeleiding er idealiter uit zou moeten zien dan dat dit bij de auteurs van de jaren zeventig gebeurde. Dit laat zien dat pleegzorg in de jaren tachtig een stuk belangrijker werd binnen de jeugdhulpverlening. De bronnen sluiten in dit debatpunt dus aan bij de geschetste institutionele geschiedenis.

---

88 Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen, *Eindrapport*, 37.

Conclusie

De ontwikkeling die pleegzorg doormaakte in de periode 1945-1990 laat zich het best typeren door wat ik een conjunctuurgolf van aanzien zou willen noemen. Het aanzien van pleegzorg ging vanaf de jaren vijftig per nieuw decennium van laag naar hoog, weer terug naar laag en weer terug naar hoog. In de jaren vijftig had de pleegzorg door haar achtergestelde positie binnen de jeugdhulpverlening weinig aanzien. Pleegouders werden niet serieus genomen en er was nauwelijks sprake van begeleiding bij een plaatsing. Tegen de ondergeschoven positie van de pleegzorg kwam in de loop van de jaren vijftig al voorzichtige kritiek, een geluid dat in de jaren zestig veel sterker zou gaan klinken. Dit leidde ertoe dat pleegzorg in de jaren zestig flink won aan aanzien. Pleegouders waren niet langer slechts vervanging van de ouders, zoals in de jaren vijftig, maar een gewaardeerde aanvullende hulp in de zorgverlening. De groei van het aantal kinderen in een pleeggezin was in de jaren zestig dan ook groter dan in de voorgaande vijftig jaar. De conjunctuurgolf bracht pleegzorg na dit hoogtepunt weer naar een dal in de eerste helft van de jaren zeventig. Door hernieuwde aandacht voor tehuizen en de natuurlijke ouders werden de pleeggezinnen weer in de marge gedrukt. Tegen het eind van de jaren zeventig en het begin van de jaren tachtig won pleegzorg echter weer enorm in aanzien. Tegen de achtergrond van de overheidsbezuinigingen was pleegzorg een goedkoop alternatief voor de tehuizen geworden. In de jaren tachtig piekt de conjunctuurgolf van aanzien en werd pleegzorg door de overheid officieel erkend als volwaardige vorm van jeugdhulpverlening.

De hoofdvraag van deze scriptie luidde als volgt: *‘Hoe ontwikkelde pleegzorg zich in de jaren zeventig en tachtig in de veranderende historische context?’*. Een deel van het antwoord op deze vraag is hierboven reeds gegeven. Pleegzorg ontwikkelde zich van een marginale hulpverleningsvorm in de jaren zeventig tot een volledig erkende en gewaardeerde vorm in de jaren tachtig. Uit de historische bronnen bleek dat de specialisten van de jaren zeventig bij de redenen van uithuisplaatsing vooral keken naar het falen van de natuurlijke ouders, terwijl men in de jaren tachtig vooral aandacht schonk aan de problemen bij de pleegkinderen. Het ideale pleeggezin veranderde van een afstandelijke en zakelijke omgeving in 1968 bij Van Spanje naar een warme liefdevolle omgeving bij Weterings (1977) en Zandvoort (1984). Aan contact met de natuurlijke ouders van het pleegkind werd in beide decennia veel waarde gehecht. Ondanks de soms gespannen bezoeksafspraken redeneerde men in het belang van het kind. In de jaren tachtig werd uitgebreider geschreven over de begeleiding van het pleeggezin dan in het voorgaande decennium. De begeleiding werd echter door de auteurs van zowel de jaren zeventig als tachtig geproblematiseerd.

De ontwikkeling in de focus van ouder naar kind kunnen we verklaren doordat pleegzorg in de jaren tachtig geprofessionaliseerd werd. Het werd daarbij belangrijk geacht dat aspirant-pleegouders een realistisch beeld kregen van de pleegzorg. Ook de liefdevolle omgeving die een pleeggezin zou moeten bieden past bij de maatschappijvisie van de jaren tachtig, waarbij het gezin als hoeksteen van de samenleving werd gezien. Ondanks de professionalisering van pleegzorg in de jaren tachtig bleef de begeleiding van het pleeggezin onveranderd problematisch. Ook het contact met de natuurlijke familie bleef moeilijk voor alle betrokken partijen. Hoewel pleegzorg in de jaren tachtig uit de marge wist te kruipen, zien we dat er op diverse terreinen nog vragen en problemen bleven liggen om definitief opgelost te worden in de jaren negentig.

Deze scriptie vormt een eerste verkenning van de geschiedenis van de pleegzorg in Nederland. Vanwege de beperkte omvang van een bachelorscriptie is er enkel gebruik gemaakt van literatuur en bronnen die van een zekere afstand naar het fenomeen pleegzorg kijken. Verder historisch onderzoek zou de meer betrokken actoren, zoals pleegkinderen en pleegouders, een stem kunnen geven in het geschiedverhaal. Met behulp van dagboeken en oral history zal de geschiedenis van pleegzorg dan meer tot leven komen. Dit verdere onderzoek zal moeten uitwijzen in hoeverre de hier besproken theoretische visies overeenkwamen met de praktijk van het pleeggezin.

Bibliografie

Archivalia

Nationaal Archief (NA), Den Haag, Archief Collectie Drukwerk [2.22.15], inv. nr. 9622, rapport *Pleegzorg in perspectief, een interdepartementale beleidsnota over pleegzorg in het kader van de jeugdhulpverlening* (1983).

Gedrukte bronnen

Bartels, Han (red.), *Pleegkinderen, pleegouders, pleeggezinnen* (Amersfoort, 1979).

Milikowski, Philip, *Lof der onaangepastheid* (Meppel, 1967).

Milikowski, Philip, *Sociale aanpassing, niet-aanpassing, onmaatschappelijkheid: tevens een bijdrage tot discussie over probleemgezinnen* (Arnhem, 1961).

Spanje, Maximilianus van, *Kind en pleeggezin: gedachten en beschouwingen* (Arnhem, 1968).

Weterings, Antonia Maria, *Het pleeggezin als opvoedingssituatie: een empirisch onderzoek naar de opvoedingsrelatie van voogdijpupillen in een pleeggezin* (Groningen, 1977).

Zandvoort, Wim, *Kinderen in pleeggezinnen: pleegzorg in Nederland: feiten en ervaringen* (Amsterdam, 1984).

Websites (bronnen)

Interdepartementale Werkgroep Residentiële Voorzieningen voor Jeugdigen, *Eindrapport* (Den Haag, 1984), <http://www.nji.nl/nl/Jeugdzorg_Eindrapport_Werkgroep_IWRV.pdf> [Geraadpleegd op 18-4-2016].

Pleegzorg Nederland, 'Factsheet pleegzorg 2014'

<https://www.pleegzorg.nl/media/uploads/pers_pagina/2014_factsheet_pleegzorg.pdf>

[geraadpleegd op 4-4-2016].

Raad van State, 'Wet van 8 augustus 1989, houdende regelen ten aanzien van de jeugdhulpverlening' <http://nji.nl/nl/Jeugdzorg_Wet-op-de-jeugdhulpverlening_1989.pdf> [geraadpleegd op 4-4-2016].

Literatuur

Baartman, Herman, en Tjalling Zandberg, *Pleegzorg* (Groningen, 1997).

Bakker, Nelleke, Jan Noordman en Marjoke Rietveld-van Wingerden, *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland: idee en praktijk, 1500-2000* (Assen, 2010).

Bosmans, Jac, en Alexander van Kessel, *Parlementaire geschiedenis van Nederland* (Amsterdam, 2011).

Dercksen, Adrienne, en Loes Verplanke, *Geschiedenis van de onmaatschappelijkheidsbestrijding in Nederland 1914-1970* (Utrecht, 1987).

Meyer, Ronald de, *Indications for foster care in the Netherlands: an evaluation and model proposal* (Nijmegen, 2003), 17-19.

Robbroeckx, Luk, en Petra Bastiaensen, *Feit en f(r)ictie in de pleegzorg* (Houten, 2001).

Tilanus, Cornelius, *Jeugdhulpverlening en de overheid* (Utrecht, 1990).

Tilanus, Cornelius, 'Jeugdzorg in historisch perspectief', in: Jozef Hermanns e.a. (red), *Handboek jeugdzorg*, 2 dln (Houten, 2005), I: 31-40.

Vriend, Eva, *De helpende hand* (Amsterdam, 2016).

Vriesema, Ingmar, 'Het pleegkind was het 'slechte kind'', *NRC Handelsblad* (17 mei 2016), 5.